առնեն ամեն բան։ Վայ հասարակութեան աղքատ դասին. հարուստը դեռ կարող է իր պարէնը պատրաստել, իսկ դա՞ ինչ անէ։ Սրա վրա հրաւիրում ենք այն անձանց ուշադրութիւնը, որոնց պարտքն է հոգալ քաղաքի տնտեսական դրութեան վրա։

Բայց կարծում ենք, թէ այդ անկարգութիւնները կարող են վերջանալ բոլորովին միայն այն ժամանակ, երբ քաղաքն ինքնավարութիւն կը ստանայ, որից դեռ զուրկ է։

Յայտնի է, որ քաղաքի մէջ ինքնավարութիւն մտցնելու խնդիրը պարզելու համար կազմված յանձնաժողովը անա արդէն 2—3 ամիս է վերջացրել է իր գործը և դրել է, որ քաղաքային ինքնավարութիւն մտցնել Ալէքսանդրապոլում ոչ թէ անկարելի, այլ հեշտ է և հարկաւոր։ Յանձնաժողովն իր կազմած տեղեկագիրը մատուցել է, ուր հարկն է, բայց լսում ենք, որ այդ տեղեկագիրը դեռ չէ հասցրած պ. Նահանգապետին, այլ մնում է քաղաքումս մի մանաւոր անձի մօտ։ Քաղաքացիք միտք ունեն խնդիր ներկայացնել (այսօր լսեցի, որ խնդիրն արդէն պատրաստ է, բայց ուղարկած է, թէ ոչ, այդ չը գիտեմ հաստատ) պ. Նահանգապետին և խնդրել, որ ուշադրութիւն դարձնէ այս կարևոր հարցի վրա։ Քաղաքային ինքնավարութիւն ունենալու պահանջը հետզհետէ զգալի է դառնում մեզ։

Բէլական դպրոցի բացման հարցը, կարծես, քայլ առ քայլ մօտենում է իրագործման։ 7000 ռուբլ տարեկան նպաստը, որ քաղաքը չարունակ պէտք է անէ գանձարանին բէլական դպրոցի համար, արդէն պատրաստի է, մնում է եռանդագոյն փոյթ դրա մասին։

Դեռ չը վերջացրած նամակս, չեմ կարող լռութեամբ անցնել մի զէպք, որ մեծ գայթակղութեան և տխրութեան մէջ ձգեց մեր խաղաղ հասարակութեանը։ Յունիսի 16-ին Արղսութեան օրիորդական դպրոցում հարցաքննութիւն էր աշխարհագրութենից. ներկայ էին նորեկ առաջնորդական փոխանորդը, բաւականին հանդիսականներ, հոգաբարձուք և այլն։ Պէտք է ասել, որ (ինչպէս պատմում են մի քանի արժանահաւատ անձինք) օրիորդներից մի քանիսը թոյլ են պատասխանել ուսուցչի առաջարկած հարցերին, որի պատճառով տեսչի և աշխարհագրութեան ուսուցչի մէջ սաստիկ կռիւ է բացվել։

Ց.

ՆԱՄԱԿ ԿԱՐԱԿՈՒՐՏԻՑ

Յուլիսի 20

Բարեհաճեցէք տեղ տալ ձեր պատուական լրագրում այս մի քանի խօսքերին։

Թէ որքան հարկաւոր է ուշադրութիւն դարձնել երբեմն ժողովրդական բժշկական հնարքների վրա, որոնք բժշկներից շատերից արհամարհուած և մերժաքսված են գործածութիւնից, երևում է հետևեալ փաստից։

Բժիշկ Պուտելով հաղորդում է «Врачъ» շաբաթաթերթի խմբագրին՝ պրոֆեսոր Մանասէինին (№ 26. 1881), որ նրան Կովկասում և Աստրախանում պատահեց նկատել մի ժողովրդական բժշկական հնարքի զարմանալի յաջող ներգործութիւնը հասարակ և արիւնախառն թանչքում (поносъ), ինչպէս հասակաւորների, նոյնպէս և մանուկների վրա։ Այս հնարքն է զմուռ կարմիր, մանաւանդ միջին տեսակը № 2, Սաստիկ արիւնախառն թանչքը, որի վրա ոչ մի դեղ չէր ներգործում և յոյս չը կար արդէն բժշկելու, բոլորովին դադարեց տալով հիւանդից զմուռից քերված թողը մօտաւորապէս մի մի գրան երկու անգամ։ Մի և նոյն արդէն մի տարեկան հիւանդի վրա Պետերբուրգում պ. Պուտելովին յաջողվեց երկու անգամ տեսնել նոյն հնարքի շատ ներգործութիւնը։ Այս հնարքը, ասում է Պուտելով, արժանի է, որ ենթարկվի ինչպէս քիմիական հետազօտութեանը, նոյնպէս փորձերի՝ կենդանիների և հիւանդների վրա։

Ցանկալի կը լիներ շատ, կաւելացնենք մեզանից, որ Թիֆլիսում, որտեղ ամառը շատ մանուկներ են մահի զոհ դառնում հասարակ թէ արիւնախառն թանչքից, բժշկները փորձէին այս հնարքը և հաղորդէին իրանց նկատողութիւնը։

Բժիշկ Միրիմանեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Սանահնից մեզ հաղորդում են, որ երկու տարի է Սանահնի ուսումնարանը փակված է վանահօր թուլութեան պատճառով։ Իշխանուհի Քալի Արղութեանց թէպէտ նուիրում է ուսումնարանին, իբրև ուսուցչի ծախս տարեկան 200 ռուբլ, բայց վանահայրը զլանում է վանքի փողից աւելացնել 100 ռուբլ, որպէս զի կարելի լինէր մի օրինաւոր ուսուցիչ հրաւիրել։ Գոնէ Հաղպատի վանահայր Յովսէփ վարդապետ Խարազեանից օրինակ առնէր Սանահնի վանահայրը, աւելացնում է մեր թղթակիցը, որ ամեն ջանք է թափում իր ուսումնարանը պայծառացնելու։

—

Մեզ գրում են հետևեալը։ «Վերջին պատերազմից յետոյ 1878 թ-ից սկսած մինչև այժմ, զանազան տեղերից գաղթած են Արդահան 80 տնից աւելի հայեր, որոնք պարապում են արհեստներով և վաճառականութեամբ, այնպէս որ դոքա ամենքը իրանց համար մշտական գործ ունենալով, այլ ևս չեն վերադառնալու իրանց հայրենիքը։ Ահա չորս տարի է, որ այդ ժողովուրդը ոչ քահանայ, ոչ եկեղեցի և ոչ ուսումնարան ունի։ Քանի անգամ դիմել են Ղարսի առաջնորդին խնդիրներով և վերջապէս ուղարկել են աղերսագրեր Ս. Էջմիածին որ չուտով նշանակեն նրանց համար մի բարեկիրթ քահանայ, որ հոգ տանի եկեղեցու և ուսումնարանի համար, իսկ ժողովուրդը պատրաստ է իր հաշուով ուսումնարանի շինութիւնը կառուցանել և ունի դրա համար պատրաստ դրամ 3,000 ռուբլ։ Բայց հոգևոր իշխանութիւնը բոլորովին անտարբեր է մնում դէպի այդ անհրաժեշտ ազգային գործը և չորս տարվայ ընթացքում ոչինչ կարգադրութիւն չէ արել այդ մասին, այն ինչ դա, առանց ժողովրդի խնդիրների, Էջմիածնի պարտաւորութիւնը կը լիներ։ Այդ պատճառով Արդահանի հայերից շատերը իրանց ննջեցեալներին թաղում են առանց քահանայի, մկրտում են երեխաներին միմիայն աղօթք անելով Աստուծուն նորածին մանուկի համար, հաղորդութիւն են ընդունում իրանց մէջ աղօթք անելուց յետոյ, փոքր ինչ հացով և գինով։ Ահա հետևանքներ հոգևոր իշխանութեան անհոգութեան և իր պարտաւորութեան չը կատարելուն։»

—

ՆՈՒԽՈՒՑ մեզ գրում են։ «Ահա քանի տարի է արդէն որ Նուխու հոգևոր կառավարութեան մէջ ծառայում են տէր Սիմէոն, տէր Մովսէս և քարտուղար Կարապետ։ Դոքա իրանց բազմաթիւ գեղծումներով յայտնի են արդէն Ղարաբաղի կօնսիստորիային, բայց նրանց փոխելու համար ոչինչ կարգադրութիւն չէ լինում։ Այժմ երբ Նուխում յաջորդ չը կայ, ամենայն ինչ այդ երեքի կամայականութիւնից է կախված։ Ժողովրդի համբերութեան չափը արդէն անցած է. նա միանգամայն յուսահատված, վերջին անգամ կամենում է իր բողոքը ներկայացնել հոգևոր բարձր իշխանութեանը, իսկ յետոյ ինչ կը լինի, եթէ այս անգամ էլ նրա ձայնը չը լսվի, — այդ դժուար է նախագուշակել։»

—

ՆՈՐ-ԲԱՅԱԶԷԹԻՑ հաղորդում են մեզ որ հարցաքննութիւնները, որոնք եղան յուլիսի սկզբներում այդ քաղաքի հայոց թէ արական և թէ իգական դպրոցում շատ անբաւարար էին։ Աշակերտները և աշակերտուհիները շատ թոյլ էին ամեն առարկաներից։ Ուսուցիչները վարվում էին աշակերտուհիների հետ, ինչպէս թշնամիների հետ, անզգաստ յարձակվելով նրանց վրա և մատաղ սերունդի հասկացողութեան համար անլուծելի հարցեր առաջարկելով, որ իրանք էլ, ինչպէս երևում է, չէին հասկանում։ Թղթակիցը աւելացնում է որ Նոր-Բայազէթի հայոց դպրոցների հոգաբարձութեան և ուսուցիչների մէջ մեծ թշնամութիւն է տիրում։ Այդ թշնամութեանը զոհ է գնում դպրոցների ամբողջ գոյութիւնը։

—

ՂԶԼԱՐԻՑ մեզ գրում են որ այդ քաղաքի երկսեռ դպրոցների մէջ հարցաքննութիւնները վերջացան յուլիսի սկզբներում։ Աշակերտները ամեն առարկաներից շատ թոյլ էին։

—

Յայտնում ենք, որ «Մշակի» մէջ չեն ընդունվում յայտարարութիւններ առանց այդ յայտարարութիւնների տպագրութեան փողը կանխիկ ստանալու։

—

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՕԼԻՑ մեզ գրում են։ «Ձեր թղթակիցը ձեզ արդէն գրել է, որ Ամբրոսիոս Ռուբինեան վարդապետը այժմ այստեղ է։ Ահա երկու տարի է որ սա ամբողջ Ռուսաստանում փող է ժողովում իր երևակայեալ երկրագործական դպրոցի համար։ Ճշմարիտն ասեմ, ես էլ չեմ հաւատում որ իրագործվի նրա ուսումնարանը, նա, կարծում եմ, միայն առիթ է որոնում փող ժողովելու։ Նկատողութեան առէք որ նա դեռ վարդապետ է, իսկ ամեն մի վարդապետի իդէալը եպիսկոպոս դառնալն է։ Այսպէս 10—15 հազար ժողովելուց յետոյ, նա կը ձգտի եպիսկոպոսական դաւազանի, կերթայ Էջմիածին եպիսկոպոս ձեռնադրվելու, կը թողնի այնտեղ 5 մինչև 6 հազար ռուբլ և այնուհետև սուս ու փուս կիջնի Կ. Պօլիս։ Այնուհետև գնացէք ու նրանից հաշիւ պահանջեցէք։ Ձեզ կասեն որ այդ անկարելի է, չէ՞ որ հանգանակած գումարը պահվում է հոգաբարձուների՝ պ. պ. Մանթաշեանի և Յովհաննիսեանի մօտ։ Այդ ճշմարիտ է, բայց հոգաբարձութիւնը պահում է իր մօտ փողերը քանի որ չարունակվում է հանգանակութիւնը, իսկ հանգանակութիւնը վերջանալուց յետոյ, ինչպէս ասված էր «Փորձի» V տետրակի յաւելուածի մէջ 1879 թ-ին, դրամը կը յանձնվի ում հարկն է։ Ուրեմն վերջ ի վերջոյ փողը դարձեալ պիտի ընկնի Ռուբինեան հօր ձեռքը։»

—

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻՑ մեզ գրում են. «Ճեմարանի բարձր դասարանի աշակերտները անբաւական լինելով վարժապետների դասաւանութիւնից, դիմած են եղել գերապատիւ Անդրէաս եպիսկոպոսին խնդրելով տալ նրանց սեմինարիական կուրսի վկայական, որպէս զի եթէ հետևեալ տարին էլ նոյն վարժապետները մնան, նրանք ազատ լինեն թողուլ ճեմարանը. բայց սրբազանը անուշադիր է թողած եղել այդ խնդիրը, մինչև որ, վերջապէս աշակերտները հրաժարվեցին քննութիւն տալուց, պնդելով իրանց պահանջի վրա։ Ահա այս հիման վրա Վեհափառը Աղափիրեանց սրբազանին ուղարկեց Ռուսաստան ճեմարանական դասերի համար գիտական վարժապետներ հրաւիրելու։»

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

„ПОРЯДОКЪ“ ԼՐԱԳՐԻ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

„Порядокъ“ լրագրի մէջ տպված է հետևեալ նամակը Բերլինից։

Բերլինի պահպանողականների աշխատանքները աջողութեամբ պսակվեցան տեղական լանդտագների անդամների ընտրութիւնների ժամանակ ու այդ աջողութիւնը այնքան նշանաւոր է, որ նրանով գրաւված է այժմ գերմանական ամբողջ մամուլը։ Առժամանակ այդպիսի ընտրութիւններ եղել են Բավարիայի և Սակսօնիայի մէջ և պէտք է լինեն Էլզաս-Լօտարինգիայի մէջ։ Առաջինի մէջ ընտրված են գրեթէ ամբողջապէս կղերականներ, իսկ երկրորդի մէջ այդպէս անուանված սակսօնական ազգասէր պահպանողականները։ Վերջապէս երրորդի մէջ ամոնօմիստների կուսակցութիւնը բոլորովին անհետացել է հորիզոնից. այդ կուսակցութեան անդամներից երկուսը հրապարակապէս յայտնեցին, որ նրանք բողոքների կողմն են անցնում, մնացածները հրաժարվեցան ընտրութիւններից, իսկ այդ կուսակցութեան ստեղծող գեներալ Մանտէյֆել պատրաստվում է հրաժարական տալ և, եթէ մինչև այժմ նա հրաժարական չէ տուել, դրա պատճառն այն է, որ Հոհենցոլերնների հին ծառայ լինելով նա չէ կամենում բացարձակ պատերազմ կառավարութեան գործողութիւնները, թէպէտ չէ էլ կամենում նրանց մասնակից լինել։ Նրա հրաժարականի մասին լուրերը դեռ չեն տպվել լրագրերի մէջ, բայց այնու ամենայնիւ նրանք ճիշդ են։ „Ես այլ ևս առաջվայ գործիչը չեմ,“ ասել է բարոն Մանտէյֆել, պատմելով իր բարեկամներից մէկին, որ նա անպատճառ կամենում է հրաժարվել իր պաշտօնից։ Եւ ճշմարիտ այնմարդը, որ իր նշանաբան է ընտրել „նոր վերքեր չը հասցնել, այլ հները դարմանել,“ այլ ևս չէ կարող Էլզաս-Լօտարինգիայի փոխարքայ լինել, քանի որ կառավարութիւնը իր պաշտօնական լրագրերների մէջ յայտնեց, թէ „բարոն Մանտէյֆել, վերքերի մասին խօսելով, ի նկատի ունէր այն վերքերը, որոնց հասցրեց Էլզաս-Լօտարինգիային Ֆրանսիան իր 200 ամեայ տիրապետութեամբ այդ երկիրների վրա և ոչ թէ Գերմանիայի հասցրած վերքերը։“ Դրանից յետոյ բարոն Մանտէյֆել մի քանի անգամ ճանապարհորդելով Բերլին համոզվեցաւ, որ ոչինչ չէ կարող անել և այժմ տեղը զիջանում է նրանց, որոնք աւելի համապատասխանում են նրա նախկին բարեկամ իշխան Բիսմարկի նպատակներին և մտադրութիւններին։

Բայց ես չը մեկնեցի, թէ ովքեր են „սակսօնական ազգասէր“ պահպանողականները և բաւարական կղերականները, որոնք նոյնպէս իրանց „բաւարական ազգասէր“ են անուանում։ Դրանք պարտիկուլիարիստներն են, այն մարդիկ, որոնք բացարձակ ընդդէմ են գերմանական միութեանը պրուսական կայսերութեան ձևով, որ կազմակերպել է 1866 և 1870 թուականներից յետոյ իշխան Բիսմարկ իր քաղաքականութեամբ։ Դրանք այն մարդիկն են, որոնց լրագիրները գերմանական կայսերութեան ստեղծելը „Աստուծոյ պատիժ“ անուանեցին։ Պէտք է նկատել, որ վերջին ժամանակներում իրան ազատամիտ ձևացնող բավարական կառավարութիւնը այնպէս փոփոխեց ընտրողական շրջանները, որ կղերականները պէտք է փոքրամասնութիւն կազմէին։ Գերմանական միութեան կողմնակիցները չափազանց զոհ էին, կարծելով, որ նրանց ատելի կղերականները կատարելապէս ոչնչացրած են Բավարիայի մէջ, զոհ էին մինչ այն ժամանակ, երբ իրականութիւնը նրանց ապացուցեց, որ կղերականները իսկապէս աւելի ուժեղ էին։ Պէտք է իմանալ, որ Սակսօնիայի մէջ պարտիկուլիարիստները բացի պալատական շրջաններից չէին երևում ոչ հասարակութեան և ոչ ժողովուրդի մէջ, որ հաշտվեցան ոչ թէ միայն գերմանական միութեան, այլ և պրուսական կայսերութեան մտքի հետ։ Դրա պատճառն այն է, որ այժմ Սակսօնիայի մէջ թագաւորող տունը համակրելի չէ ժողովրդի մէջ, իսկ թագաժառանգին, այժմեան ծերունի և անորդի թագաւորի եղբօրը, ժողովուրդը կատարելապէս ատում է։ Լայպցիգի մէջ, չը նայելով սոցիալական ուղղութեան զարգացմանը, Պրուսիայի հետ պետական միութիւն կազմելու միտքը չափազանց համակրելի էր։ Այդպէս էր տարիներ կէս սրանից առաջ, իսկ այժմ Լայպցիգը մնացած Սակսօնիայի հետ միասին ընտրում են իրանց ներկայացուցիչներ մի կողմից սոցիալ-դեմոկրատներին, իսկ միւս կողմից պարտիկուլիարիստներին։

Սրանք են իշխան Բիսմարկի ներքին քաղաքականութեան և պաշտօնական լրագրերների աշխատանքների պտուղները։ Ի հարկէ կայսերական և տեղական ընտրութիւնների մասին օրէնքների զանազանութիւնը կազդէ բայխստագի անդամների ընտրութեան վրա։ Ընդհանուր քուէարկութեան շնորհիւ բայխստագը աւելի շատ ազատամիտ անդամներ կունենայ, քան թէ տեղա-